

A juhar nemzetség megjelölésére az ókortól alkalmazott „Acer” név eredete ismeretlen, erősen kérdéses, hogy összefüggésbe hozható-e a görög „akros” (’hegyes’), vagy latin „acer” (’éles’) kifejezésekkel. Valószínűleg az „Acer” névre vezethető vissza elnevezése egyes germán (pl. a német „Ahorn”) vagy a szláv nyelvekben alkalmazott „javor” kifejezés is.

A nemzetség fajgazdag (az elfogadott fajok száma 100–150 között mozog), hatalmas elterjedési területe lefedi a Föld mérsékelt övi területeit, diverzitási centrumai a nagyobb ázsiai hegyrendszerekben helyezkednek el. Az európai fajsza már csekélyebb (kb. 20 faj, balkáni–kaukázusi súlyponttal), Magyarországon pedig 4 őshonos faj él.

A tatár juhart Linnaeus (1753, Species Plantarum) írta le, locus classicus-a „Tatárország”, bizonyára innen ered számos európai nyelvben használt neve (pl. a német Tataren-Ahorn, vagy az angol Tatar Maple) is. Az 1500-as évektől elejétől ismert, s még a jelenkori irodalomban is felbukkanó magyar társneve a „feketegyűrű juhar”. A „gyűrű” szó török eredetű, és feltehetően a hajlékony vesszőkkel rendelkező növényekre (amelyek kéreg, háncs, pipaszár-alapanyagot szolgáltatottak) alkalmazták, rendszertani mondanivaló nélkül.

Alaktana

A tatár juhar viszonylag rövid életű magas cserje, amely optimális körülmények között (pl. ligeterdőkben) kisebb, ferde törzsű fává nő. A kifejlett egyedek (termőhelytől függően) rendszerint 3–10 m magasak, a 12 m magasságot és a 20 cm-es mellmagassági átmérőt elérő példányok már tekintélyesnek számítanak.

A törzs és a vastagabb ágak kérge sima, sötétszürke (a bükk vagy virágos kőris kérgére emlékeztető). A vesszők vékonyak, kissé szögletesek, sötét vörösbarna kérgűek, kopaszok vagy gyorsan lekopaszodók, a rügyek vi-

A tatár juhar (*Acer tataricum*) botanikai jellemzése

Prof. dr. Király Gergely – egyetemi tanár,
SOE EMK EMEVI

1. ábra. Virágzat (fotó: Békefi Nóra)

szonylag kicsinyek, a vessző végi csúcsrügy alig nagyobb az oldalrügyeknél, a rügypikkelyek kopaszak, csak élükön pillásak.

A levelek keresztben átellenes állásúak, tagolatlan (néha gyengén kétka-

rjú) lemezűek, szíves vállúak, hegyesedő csúcsúak, durván (gyakran többszőrösen) fűrészes szélűek. A levélnyel 2–5, a lemez 5–10 cm hosszú; a levél színe kopasz, fonáka az erek mentén finoman rövid szőrű.

2. ábra. Leveles ág részlet terméságazattal (fotó: Békefi Nóra)

Lombozata sötétzöld, majd az őszi lombszíneződéssel sárgára vagy vörösesre színeződő. Lombfakadás után, májusban és június elején nyíló, gyengén illatos virágai megnyílt, felálló bugában fejlődnek. Az egyes virágok aprók, a virágtakaró jóval rövidebb a virágból kinyúló porzóknál, a szirmok fehéresek, a csészék sárgászöldek, a kocsányokkal együtt pelyhesek (1. ábra). Termése 2–3 cm hosszú ikerlependék, szárnyai hegyesszöget zárnak be egymással; a termés (különösen a lependék szárnya) fiatalon piros, éréskor (augusztusban) barna, a mag lapított (2. ábra).

Elterjedési területe

A tatár juhar széles elterjedésű melegkontinentális faj, érdekessége, hogy hozzá hasonló areájú fajt nemcsak a fás növények, hanem a lágyszárúak között is alig találunk.

Elterjedése nagy vonalakban lefedi a Balkán-félszigetet (annak déli, erősen mediterrán részei kivételével), a Kárpát-medence belső részeit, majd a Kárpátoktól keletre széles sávban a Kelet-európai-síkság sztyepp, erdősztyepp és elegyes tölgyes zónáját, egészen az Urálig (kismértékben a folyón túl Ázsiába is átnyúlva). E területeken síksági–alacsony középhegységi faj.

Ezenkívül némileg elszigetelten előfordul Kis-Ázsiában és a Kaukázusban is, ahol magasabbra hatol, itt egyértelműen hegyvidéki növény (lásd 3.

Fotó: Korda Márton

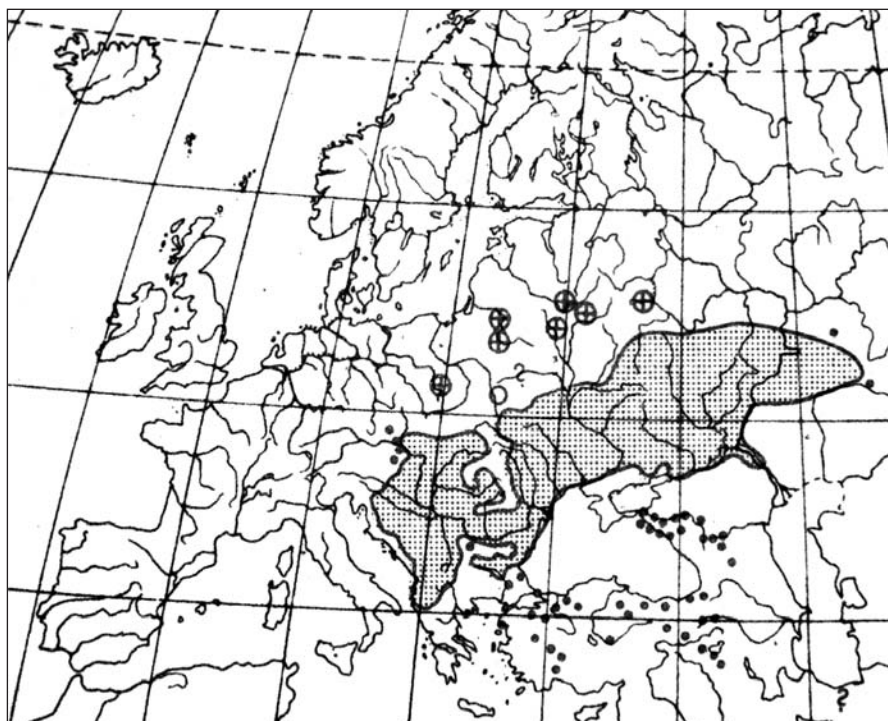
Fotó: Korda Márton

ábra). Az elterjedési terület peremrészén sok a kérdőjel, részben a nem tisztázott eredetű állományok (pl. Szlovénia, Fehéroroszország), részben a hiányos botanikai feltárás (pl. Észak-Írán) miatt.

A tatár juhar a Kárpát-medence belsejében ún. Moesz-vonalas faj, azaz északon a Kárpátok lábáig (nagyjából a gyertyános-tölgyes régió alsó részéig) hatol. Nyugati elterjedési határa bizonytalan, északon a Fertő, délen pedig Zágráb és a Velebit-hegység térségében húzódhat. Keleten egészen az Erdélyi-szigethegység, majd a Keleti-Kárpátok szubmontán

övégig terjed, a hegységeket összefüggően „körülfontva”.

A fajt sokfelé ültették, Közép- és Kelet-Európa, valamint Nyugat-Ázsia területén, legészakabbi télálló előfordulásai (pl. Szentpétervár, Arhangelszk) közel ezer km-re vannak a természetes area határaitól. Megjegyzendő, hogy a holocén és pleisztocén korok jelenleginél melegebb klímájú időszakokban (pl. az ún. jégkorszaki interstadialisokban) a megtalált növényi fossziliák alapján közel a Balti-tengerig előrenyomult.

3. ábra. Areatérkép (forrás: Meusel et al. 1978, *Vergleichende Chorologie der zentral-europäischen Flora II.*)

Előfordulása

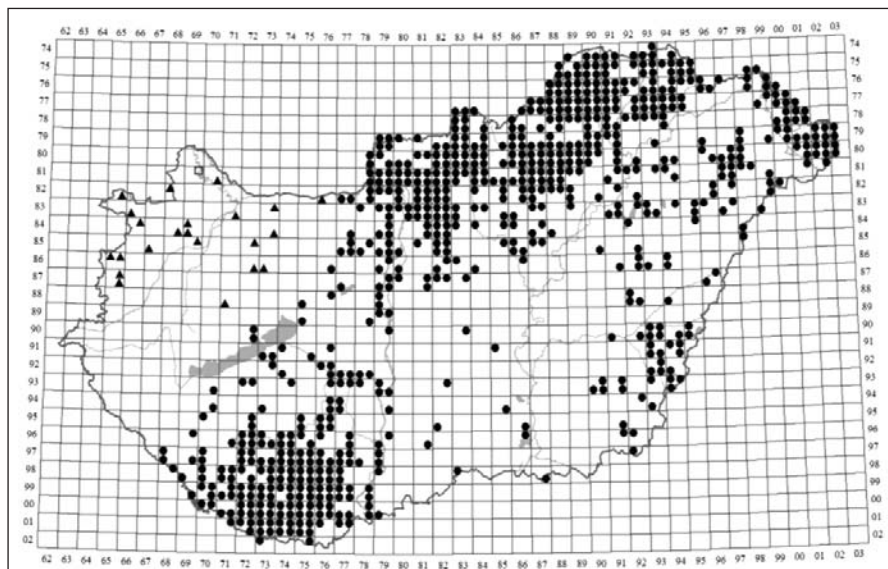
Bár a szakmai köztudatban a tatár juhar mint az „alföldi erdősztyepp tipikus faja” él, ma valójában nem az Alföldön a leggyakoribb (lásd 4. ábra).

E mintázatnak két fő oka van: részben antropogén eredetű (a természetes síkvidéki erdők megszűnésére vezethető vissza), részben viszont azzal magyarázható, hogy a faj nem kedveli a homoki termőhelyeket (amelyek az Alföld jelentős részét lefedik).

Ennek megfelelően a faj gyakori az Északi-középhegységben és lábataiban, különösen a löszdombokon, áthúzódva a Dunántúli-középhegység nagyalföldi peremrészeire (Dunazug-hegység, Bakony és Balaton-felvidék lábazata) is.

Általánosan elterjedt a Dél-Dunántúlon, ezen belül főleg a Mecsekben és a környező löszös dombvidékeken, Belső-Somogyba azonban már alig lép át.

Harmadik jellemző előfordulása területileg kevésbé differenciálható, a Nagyalföld ártereinek magasabb szint-

4. ábra. Magyarország elterjedés (forrás: Bartha et al. 2015)

jeit jelenti, itt tájszinten jellemző a Beregi-síkon, a Körösök mentén és a Drávamenti-síkon (felfelé egészen Csurgóig), másutt megjelenése (a leszűkült élőhelykínálat következtében) inkább szigetszerű.

A tatár juhar egykor az alföldi löszvidékeken is elterjedt lehetett (lásd az élőhelyi viszonyoknál is), itteni életlehetőségei az erdőirtások miatt azonban nagyon korlátozottak. Főleg útfásításokban kedvelt díszfa, de néhol erdészeti alkalmazása is ismert (pl. keményfás ligeterdők alsó szintjében telepítik), az Ikva-sík és a Rábaköz erdőtömbjeiben ültetése után másodlagosan is terjed.

Élőhely

A tatár juhar viszonylag melegigényes, az árnyéket jól tűrő, a száraztól akár a félnedves termőhelyekig előforduló faj. Inkább mészkedvelő, de a legsavanyúbb talajok kivételével számos talajtípuson (különböző öntéstalajok, barna erdőtalajok és közethatású talajok) előfordul.

Árnytűrése következtében az állományon belül is előfordul, sőt sűrű, magas cserjeszintet vagy alacsony második lombzintet is alkothat, de különösen a szegélyekben és lékekben érzi jól magát, ahol rendszeresen és bőven virágzik és terem (5. ábra).

A hazai szakirodalomban nevével leggyakrabban az alföldi erdőssztyepp-erdőkben betöltött szerepe kapcsán találkozunk. *Zölyomi Bálint* a magyar Alföld belső lösztakaróinak erdőssztyeját a kelet-európai erdőssztyepp folytatásának tekintette, az általa leírt szimbolikus *Aceri tatarico – Quercetum pubescenti-roboris* társulás neve is sugallja a tatár juhar hangsúlyos szerepét ezen élőhelyeken.

Ennek a társulásnak ma azonban csak fajszegény töredékei maradtak fenn az Alföldön, és némileg gazdagabb, de már inkább dombvidéki állományai a magyar Középhegység lábataiban.

Az Alföld más erdőssztyepp-társulásaiban (pl. homoki erdők) a tatár juhar szerepe marginális, viszont tömeges előfordulása ismert a máig fennmaradt keményfás-ligeterdőkben és gyertyános-kocsányos tölgyesekben; továbbá sötétürésének köszönhetően a mélyben sós talajú állományokban (pl. sziki tölgyesek) is felbukkan.

A domb- és alacsony hegyvidékeken elegyfaj a klímaregionális (főként cseres-kocsánytalan tölgyes és gyertyános-kocsánytalan-tölgyes) társulásokban, illetve előfordul az edafikus társulásokban (pl. mész- és melegkedvelő tölgyesek) is.

Bükkösökben magasabb hőigénye miatt már ritka (legmagasabban fekvő hazai előfordulásai valamivel 600 m feletti), a sziklás termőhelyeket (pl. szikla- és törmeléklejtő-erdők) pedig nem kedveli, bár kisebb számban itt is előfordulhat. A teljes area szintjén tekintve hasonló élőhelyeken találkozhatunk tatár juharral: magasabb ártéri szintek tölgyesei, kocsányos tölgy dominanciájú erdőssztyepp-erdők, valamint tölgyes jellegű domb- és hegyvidéki elegyes, melegkedvelő erdők.

Változatossága

A tatár juhar fajon belüli változatossága csekély, kiemelhető a kopasz termésű törzsalaktól (var. *tataricum*) megkülönböztethető szőrös ikerlependékű var. *hebecarpum*. Egyes taxonómusok a tatár juharral alfaji szinten összevonnak további, tagoltabb levéllel rendelkező ázsiai taxonokat, pl. a közép-ázsiai *A. semenovii*-t és a Kína keleti részén és Japánban élő *A. ginnala*-t (ez az európai kertekben is megtalálható mandzsu juhar), de ezeket (már csak a földrajzilag jól elkülönülő elterjedési területük miatt is) helyesebb önálló fajokként kezelni. 🌿

5. ábra. Jellemző élőhely: ligetes erdőszegély (fotó: Schmotzer András)